

7^e zondag van Pasen / 1 juni 2025

Exegetische notities eerste lezing

Handelingen 7,55-60

Eerste en Tweede Kerstdag zijn als een geboorte-tweeluis. De geboorte van Christus in de wereld gaat vooraf aan de geboorte van Stefanus in de hemel. In diaken Stefanus zien we Christus gespiegeld. Lucas beschrijft de houding van Stefanus als een *imitatio Christi*. In de eerste lezing op Tweede Kerstdag maken we elk jaar kennis met de eerste martelaar Stefanus. En nu opnieuw op deze zondag voor Pinksteren.

In de opvatting van Lucas ontvangt het joodse volk de Torah door middel van engelen, zoals we het Griekse *angelos* en het Hebreeuwse *malach* meestal vertalen. De engel is de boodschapper van God aan het volk. Stefanus was zo'n engel, een doorgeefluik, heraut, bode, profeet en diaken tegelijk. Hij vertegenwoordigt een andere wereld en laat ons die wereld proeven, een wereld waarin Koning Rechtvaardigheid heerst. Het is Gods wereld. De introductie van Stefanus door Lucas is in dit verband veelbetekenend. Stefanus' optreden begint op het moment dat er onrecht geconstateerd wordt: bepaalde weduwen worden achtergesteld en om dit onrecht te verhelpen worden er zeven diakens (helpers) gekozen, van wie Stefanus er één is. Lucas richt de schijnwerper dan alleen op hem en beschrijft hem verder op zo'n manier dat de lezer zich met hem kan identificeren. Over Stefanus schrijft Lucas in het aan de lezing voorafgaande: Hij is een man vol geloof en heilige geest. Hij verricht wonderen en voert twistgesprekken waaruit hij als overwinnaar tevoorschijn komt. Hij is voor de overheid een geducht tegenstander. Er wordt tegen hem opgestookt. Hij wordt gevangengenomen en voor het Sanhedrin gebracht, alwaar valse getuigen tegen hem optreden. Dit is *imitatio Christi* in optima forma in compacte vorm. Ook Stefanus wordt beschuldigd van het verkondigen van een valse leer over Tempel en Torah. Lucas onderbreekt de procesgang door een veelzeggende mededeling: de ogen van allen die zitting hadden in het Sanhedrin waren op Stefanus gericht; zij zagen in zijn gezicht het gelaat van een engel. Daarna volgt Stefanus' verdediging. Hij verhaalt in het kort over de aartsvaders en blijft uitvoerig stilstaan bij Mozes, want Mozes was ook 'engel', bode van God naar de mens. Maar het joodse volk wilde niet naar hem luisteren, sterker nog: ze hebben hem afgewezen. Mozes is het prototype van de onbegrepen *angelos*. Dit onbegrip koppelt Stefanus aan het onbegrip dat andere profeten bij het volk ondervonden. Hij sluit zijn rede af volgens het principe dat de aanval de beste verdediging is. Op felle wijze beschuldigt hij de leden van het Sanhedrin. Door middel van engelen en profeten hebben zij de Torah ontvangen, maar zij hebben niet geluisterd. Opnieuw niet. De Rechtvaardige bij uitstek, Jezus van Nazaret hebben zij gedood. En deze beschuldiging zet kwaad bloed. Dan begint de eerste lezing.

In het vuur van zijn rede is Stefanus in extase geraakt. Wat Jezus tijdens diens proces profeteerde (zie Lucas 22,67-69; vergelijk met Daniël 7,13 en Psalm 110,1), ziet Stefanus gereïaliseerd in een visioen. Hij is vervuld van heilige Geest (vergelijk Lucas 4,1 over Jezus). Lucas vermeldt het visioen dubbel: één keer als verteller en één keer met de woorden van Stefanus. Hij laat zijn lezers als het ware meekijken met Stefanus. Deze schouwt Gods *doxa*. Dit Griekse woord kent zo'n acht betekenissen. Het lectionarium vertaalt het met 'heerlijkheid', de NBV21 met 'luister'. Stefanus ziet Jezus, de Rechtvaardige aan Gods rechterhand. Gods 'glans', verwoord in de Torah, is rechtvaardigheid. Stefanus is nu *angelos* bij uitstek. De andere wereld gaat open. Maar zoals het de andere boodschappers is vergaan, zo gaat het met Stefanus. Hij wordt niet begrepen. Lucas voert de *imitatio Christi* tot in het uiterste door (vergelijk Lucas 23,34 en Psalm 31,6) door de vijand te vergeven. De latere bekering van S/Paulus – beschreven in Handelingen 9 – is exemplarisch voor de juistheid van deze vergoeding. En zoals Jezus God aanriep (Lucas 23,46), zo roept Stefanus op zijn beurt Jezus aan.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 97,1 en 2^b.6 en 7^c.9

JHWH malak, met deze formule begint psalm 97. Interessant hierbij is het ontbreken van een werkwoord en het beantwoorden van de vraag op welk lid van de formule de nadruk ligt. Koning = God of God = koning? En wat moet je horen bij het =-teken? Is JHWH koning? Koning geworden? Zal koning zijn? De vertaling van het lectionarium kiest voor het eerste. Zo wordt de psalm een loflied op Gods heersende koningschap. 'Koning' betekent: één uit allen over allen (vergelijk Rechters 9,2). Hij staat aan het hoofd van allen. Een 'koning' is nooit zonder 'volk'. Zijn kerntaak is het zijn volk te schikken en te bewaren. Hij regelt de onderlinge verhoudingen zo, dat ieder tot zijn recht komt. Dat is om te juichen, een bij uitstek psalmisch werkwoord. Juichen brengt vreugde tot uiting in een spontaan, begeistert roepen. Het omvat verheugenis, viering en erkenning, en staat tegenover de treurnis van klagen en wenen. Het is uitbundiger dan 'zich verheugen', maar ingetogener dan 'joelen'. Alle drie zijn niet alleen uiting, maar bovendien verinnerlijking.

Op de proclamatie volgt een aansporing: het land juiche. Koning is Hij pas, wanneer de psalmist zich toevertrouwd aan de bewogenheid die hem overkomt bij zijn gejuich, wanneer hij biddend meegeeft met zijn geraaktheid door Gods koningschap en 'onderdaan' wordt tot in de kern van zijn persoon. Zelfs alle goden werpen zich voor JHWH neer. Ze gaan af. Hun faillissement is een feit. Zij worden ontmaskerd en ontluisterd.

Exegetische notities tweede lezing

Openbaring 22,12-14.16-17.20

Het boek Openbaring van Johannes behoort zonder twijfel tot de meest moeilijk te interpreteren boeken van de Bijbel. Het is door de eeuwen heen dan ook op talloze verschillende manieren uitgelegd. Wat moeten wij hedendaagse lezers met de ogenschijnlijk bizarre symboliek in dat boek? De tweede lezing is samengesteld uit het nawoord van het boek. Dit nawoord grijpt terug op het voorwoord. Het boek Openbaring begint met een groet en eindigt met een zegen, waarmee het brief- en liturgisch karakter van het boek benadrukt wordt. Centraal thema is de wederkomst van Christus. In het begin en aan het eind wordt gesteld dat het bijna tijd is. Christus respectievelijk God zendt zijn engel om de naaste toekomst aan zijn knechten te openbaren. God is het begin en het einde van alles, gesymboliseerd door de eerste en laatste letter van het Griekse alfabet, de alfa en de omega. Dit geldt ook voor Christus.

In de tekst van de lezing zijn telkens verschillende personen aan het woord. De meeste vertalingen geven - bijvoorbeeld in de koptitels - de persoon aan, teneinde de leesbaarheid te vergroten. Overigens maakt het weinig verschil of uitspraken van Christus, van een engel, dan wel van Johannes zelf zijn. De versmelting van de stemmen maakt duidelijk dat het Johannes om de inhoud te doen is, niet om wat of wie.

Christus presenteert zich als de spoedig komende en wel in de hoedanigheid van rechter. Johannes laat Christus in de ik-vorm spreken, wat een dringender effect heeft. Het wassen van de kleren als zuivering hoort bij het horen van de profetische woorden. Dan ben je een burger van het nieuwe Jeruzalem. Van die stad staan voor de zuiveren de poorten wagenwijd open en verspreiden levensbomen geluk. Dat er voor de onzuiveren aldaar geen plaats is, getuigt van een intense haat die te verklaren valt vanuit de onderdrukte positie van de vroege kerk. De samenstellers van het lectionarium hadden er blijkbaar moeite mee en schrapten dit vers uit de lezing. Deze negatieve toon is ook in de verzen 18-19 te ontwaren, die dus - consequent - eveneens werden geschrapt.

Geheel uniek in het Tweede Testament is de titel *morgenster*. Omdat het boek Openbaring gedragen wordt door het Eerste Testament klinkt hier ‘de ster komt op uit Jakob’ (Numeri 24,17). Dit werd gelezen als een messiaanse voorspelling. In Qumran is deze tekst ook aangekomen in een verzameling Messias teksten.

De laatste woorden van de lezing *Kom Heer Jezus* vormen vermoedelijk een oude liturgische gebedsformule. Paulus gebruikt daarvoor de Aramese term *maranata* (1 Korintiërs 16,22). In de ogen van zowel Paulus als Johannes is dit een uiterst actuele wens.

Exegetische notities Evangelie

Johannes 17,20-26

In tegenstelling tot de andere evangelisten gebruikt de evangelist Johannes niet de benaming ‘apostel’ voor de twaalf door Jezus uitgezonden leerlingen, maar spreekt hij alleen over ‘de twaalf’. In zijn visie is er namelijk maar één apostel en dat is Jezus zelf. In de lijn van Mozes (Numeri 16,28) en Jesaja (Jesaja 6,8) beschrijft hij Jezus als de door God gezondene. Tussen Jezus en de Vader bestaat een *geestelijke* eenheid. Men noemt het Johannes-evangelie wel eens het evangelie van de eenheid van Vader en Zoon. Wat houdt die eenheid in? Is dat uniformiteit? Is dat een geestelijke eenheid? Is dat een pre-existentiële eenheid *vóór de grondvesting van de wereld*? Johannes maakt duidelijk dat Vader en Zoon zich van elkaar onderscheiden, maar ze zijn niet gescheiden; ze vormen een gemeenschap.

Jezus' afscheidsrede (beschreven in Johannes 13,13-17,26) kent zijn climax in wat men sinds de 16e eeuw noemt de *precatio summi sacerdoti*, het hogepriesterlijke gebed. Het is een samenvatting van het Johannes-evangelie; heel de theologie van Johannes wordt hier ontvouwd. Het gebed bestaat uit drie delen: allereerst bidt Jezus voor zichzelf en vervolgens voor zijn leerlingen. Het derde deel is de derde lezing van vandaag. Het raamwerk van dit deel wordt gevormd door negen *opdat*-zinnen, negen smeekbedes als een litanie.

De eenheid waar Jezus om bidt, verwijst naar het *Sjema*, het gebed dat iedere vrome jood dagelijks bidt: *Hoor, Israël, onze God Heer is één* (Deuteronomium 6,4). En zoals God en Jezus een gemeenschap vormen, zo bidt Jezus voor een gemeenschap onder *hen die door hun woord in mij geloven*. Jezus volgen betekent dus dat je je uitspreekt. De eenheid tussen Vader en Zoon en de gewenste eenheid onder de gelovigen moeten leiden naar een overkoepelende eenheid: de eenheid van Vader-Zoon-gelovigen. Jezus openbaart telkens Gods naam: Ik ben er. De gelovigen hebben het inzicht verworven dat Jezus en Vader één zijn en dat waar de Vader is, Jezus ook is (Johannes 7,28-29). *Wie Mij gezien heeft, heeft de Vader gezien* (Johannes 14,9). De ongelovige, de wereld (*kosmos*), heeft dat inzicht niet en vraagt zich dus af ook af waar Jezus is (zie Johannes 7,32-36). *Kosmos* is voor Johannes synoniem met kwaad. De wereld handelt slecht en heeft een afschuw van Jezus, van Gods Woord, van het Licht (Johannes 3,19-20). Het is de profeet Jesaja die hier model staat: *Heer, wie heeft onze prediking geloofd?* (Jesaja 53,1 geciteerd in Johannes 12,38). Geloven is letterlijk een *werkwoord* en het criterium of je bij Jezus hoort. Het werkwoord komt in het Johannesevangelie ruim 80 keer voor. De proloog van het evangelie maakte al duidelijk dat dit het programma van Jezus' zending is. Jezus bidt daarom nu dat deze wereld hem erkent als *apostel* van God, die Gods doxa (zie de eerste lezing) doorgeeft. De eenheid waar Jezus om bidt, is zijn einddoel. Eenheid is volmaaktheid, is voltooiing. Dat is wat de Schrift wil, wat God dus wil. Dat veroorzaakt liefde - een nieuw gebod - en zorgt ervoor dat Gods (Jezus') geboden onderhouden worden, want die zijn rechtvaardig.

Exegetische boodschap

Volmaakt één

De lezingen op deze laatste zondag voor Pinksteren vragen aandacht voor Jezus' geest. Stefanus is het voorbeeld bij uitstek van iemand die volmaakt één met Jezus leeft in diens 'heilige Geest' die op zijn beurt weer één is met God. Van zijn leerlingen vraagt Jezus hetzelfde. Er is dus nog veel werk aan de winkel in onze hopeloos verdeelde en onvolmaakte wereld.